

Kristendommen og Danmarks fremtid 1812 og 2012 - set med grundtvigske briller

Af Hans Raun Iversen

Fra mellemstort imperium til bankerot småstat på den hårde måde

N.F.S. Grundtvig (1783-1872) og mange af hans samtidige i 1800-tallet havde livet igennem sorte syner om Danmarks fremtid. Det kunne også være gået grueligt galt under tre-årskrigen (1848-50), og det gik ret så galt i 1864. Så let som ingenting kunne Danmark være fjernet fra landkortet og reduceret til en provins af Sverige, Tyskland, England, Rusland – eller Frankrig. Fra 1864 til Anders Fogh Rasmussen kom til i 2001, har Danmark derfor være et puslingland, der hyggede sig i smug, som Jeppe Aakjær formulerede det i *Som dybest brønd gir altid klare vand* fra 1917. Igen under og efter anden verdenskrig var det ved at gå grueligt galt først med tyskerne og siden med russerne. Den farefulde tid som mellemstort imperium var for længst forbi, og var det så ikke klogere at dukke hovedet som neutral småstat? Det var og er svært at slippe godt fra at skulle spise kirsebær med de store, når man er en lilleput.

Grundtvigs og hans samtidiges sortsyn havde solid baggrund i deres egne oplevelser så at sige fra barnsben. Sjældent om nogensinde har Danmarks historie været så turbulent og risikofyldt som i årene op til 1812 og lige efter. Efter stavnsbåndets opløsning i 1789 så det ellers ganske lyst ud med sociale fremskridt og ikke mindst florisant handel under kronprins, fra 1908 kong Frederik VI (1786-1939) og de gode mænd, han omgav sig med. Faresignaler var der imidlertid nok af: Christiansborgs brand i 1794, Københavns brand i 1795, slaget på Reden i 1801, fastlandsspærringen fra 1806, Københavns bombardement med tabet af flåden i 1807, Koldinghus' brand i 1808, hungersnøden i Norge etc. Selv om nogle – fra 1807 også Grundtvig – hentede en manende optimisme i romantikkens poetiske drømme om Danmarks fremtid, var de udefrakommende farer, de farlige alliancer med Rusland og Frankrig alias Napoleon, så risikable, at man – set i bagklogskabens spejl – kan syntes, at Danmark skulle have stukket piben ind og dukket hovedet. Sådan tænkte kongen og de fleste andre stormænd slet ikke dengang – og det var sandt at sige heller ikke let i betragtning af landets geopolitiske placering,

økonomiske afhængighed, historiske alliancer og fortsatte stormagtsdrømme.

I kraft af kongens politik stod – og faldt – Danmark med Napoleon, som led nederlag til Rusland i 1812 og til sidst måtte lade sig diktere fredsbetingelser fra Kiel omkring årsskiftet 1813/1814. I 1814 blev Napoleon afsat, og Danmark mistede Norge, hvor man ikke blot vedtog sin egen demokratiske grundlov 17. maj 1814, men hvor man også valgte den svenske konge til konge over Norge i november 1814. I mellemtiden var den danske statskasse blevet proklameret bankerot med Forordningen om Statsbankerotten af 5. januar 1813. Det blev en dyr sag for så at sige alle befolkningslag, selv om der som vanligt var nogen, der var bedre til at sno sig end andre. Først efter 25 år var den danske valuta tilbage i fuld kurs.

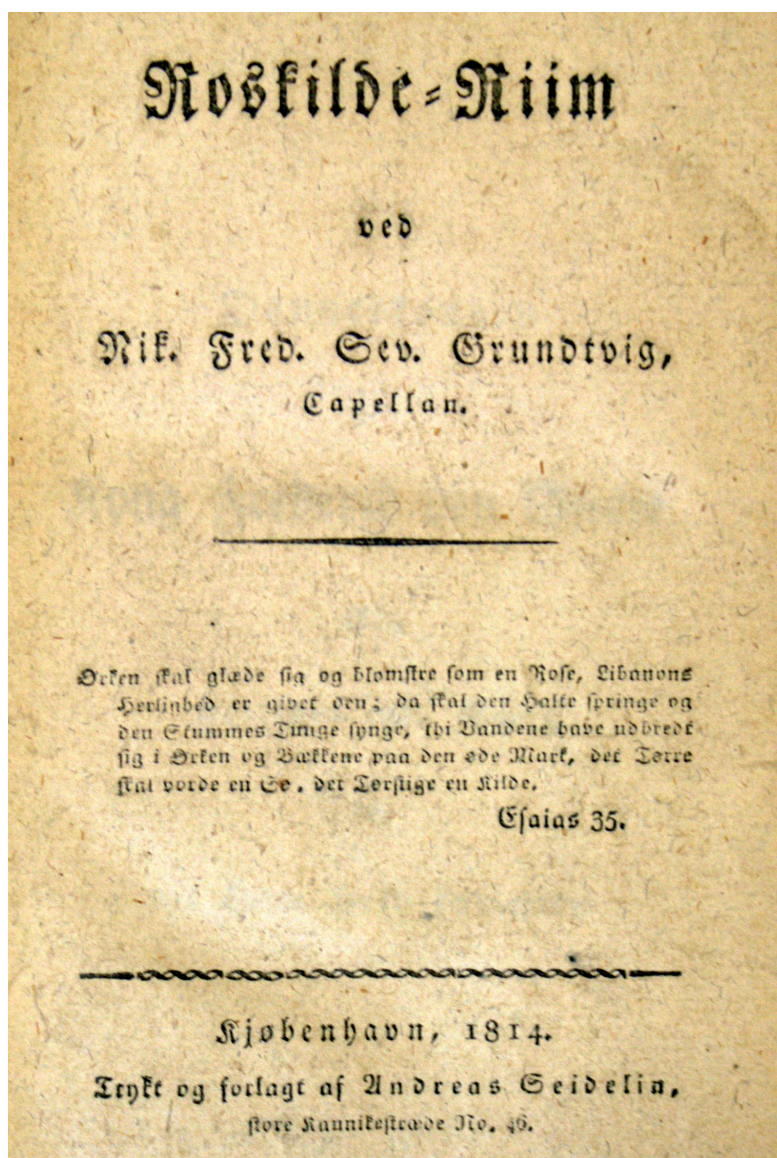
I anledning af den ualvorlige opførsel med afholdelse af bl.a. maskeradebal flere steder i landet kort efter katastrofen i 1807 udsendte Grundtvig i 1808 sit første offentliggjorte digterværk Maskeradeballet i Dannemark, hvor den nordiske mytologi og kristendommen forenes i en appel til national besindelse:

Høje Odin! Hvide Krist!
Slettet ud er Eders Tvist,
Begge Sønner af Alfader.
Med vort Kors og med vort Sværd,
Vies Eder Baalet her,
Begge elskte I vor Fader.
(US I, s. 233)

Selv om Grundtvig også forud for præstevielsen og den bibelkristne omvendelseskrise i 1810 opfattede sig selv som kristen, var det vigtigere for ham at appellere med mytologien end med kristendommen (Auken 2005: 150 ff.). Efter 1810 blev vægtningen en anden. Hvor Grundtvig før 1810 ville vække nationen med historisk-poetisk appel til den nordiske mytologi, trådte kristendommen helt i forgrunden for vækkelsesbestræbelser, efter at Grundtvig fra 1811 var blevet kapellan hos sin svagelige far, der stadig som præst beboede Grundtvigs barndomshjem, præstegården i Udby ved Præstø.

Roskilde-Riim 1812

Under nationens farefulde turbulens arbejdede Sjællands biskop Fr. Münter (biskop 1808-1830) på at styrke det teologiske niveau hos præsterne bl.a. med oprettelse af Pastorseminariet fra 1809 og Stiftsbiblioteket i Roskilde 1812. Derfor blev det holdt præste-

Forsiden af Roskilde-Riim fra 1814.

konventer i Riddersalen ved Roskilde Domkirke i forbindelse med provstesynderne ved St. Hans og i oktober. Her kunne præsterne fremlægge resultaterne af deres lærde studier for embedsbrødrene. Den nyordinerede pastor Grundtvig greb chancen den 2. oktober 1811 og forelagde en afhandling om gejstlighedens videnskabelighed, til St. Hans 1812 forelæste han om oplysning, og den 4. oktober 1812 deklamerede Grundtvig et stort kristeligt og nationalt doms- og vækkelsesdigt, der i stærkt udvidet form udkom som Roskilde-Riim i 1814.

På titelbladet til Roskilde-Riim anbragte Grundtvig det citat fra Esajas 35 om den blomstrende rosengård, som danner klang-

bund for salmen Blomstre som en rosengård fra 1837. I den kristne tidsalder skal det hedenske ord Roes-kilde forstås som "Rosen-kilde", den kilde, der udspringer ved Herrens stortempel, Domkirken, for at spredes over land og vand, så alt kan blive frugtbart og alle kan blive rensset og døbt i kildens hellige vand.

Thi det Vand, som gav den Grøde,
Udaf Guddomsvældet kom.
Roes-Kilde! Du er døbt,
Krist på Korset dig har købt,
Hedningnavnet klæder ilde;
Du er døbt til Rosenkilde.
(US I s. 436)

Desværre har Roskildes datter (København) i mellemtiden røvet bispegården og kongeborgen, men Domkirken med kongegravene, som Grundtvig går tur mellem med sin sagastav, står fortsat som det største og mest samlende udtryk for dansk og dermed kristen historie og identitet. Kirken er os ikke blot "som hjemmene kære", som det hedder i salmen Kirken den er et gammelt hus fra 1836. Kirken er vort egentlige hjem og ophav:

Sødt bevæges mand og Kvinde
Med et kærligt Barnesind,
Naar Forældres Hus de finde,
Naar de sætte Fod derind;
Kristne Søster, kristne Broder!
Sig mig, hvem er vores Moder?
Heder hun ei Kristendom?
Var det ei ved hendes Hjerte,
At vor Aand til live kom?
Thy vi ei til hendes bryst,
Naar vi savne Raad og Trøst?
(US I s. 452f.)

Svaret er naturligvis Ja, kirken er vores føderum og i bogstaveligste forstand vores ammestue, hvor vi har fået alt, vi skal leve af som kristne mennesker og kristent folk. Derfor står og falder nationen med den kirke, som alt for mange foragter:

Falder Kirken maa den knuse,
Alle eders Skolehuse,
Og af sine egne Dampe
Slukkes brat Fornuftens Lampe.

Mellem Spøgelser igjen
Skal I sukke Natten hen,
Thi naar Sandhed agtes ikke,
Løgnene vil Gud udskikke,
Gjøre Daarerne tilskamme,
Som tør Jesu Kristi Tro
Kalde Overtroens Amme.
(US I s. 476).

I den trykte version i N.F.S. Grundtvigs Udvalgte Skrifter II fylder Roskilde-Riim 189 sider, hvoraf Grundtvig dog ikke havde det hele med i færdig form ved oplæsningen i Riddersalen den 4. oktober 1812. Vi skal nemlig vide, fejre og lade os belære af mangt og meget i det store digt, som samler op omkring det meste i 800 års Danmarks historie med vægten på de dele, som har tråde til Roskilde og Domkirken. Alle, der er værd at nævne, inkl. Grundtvig selv foruden hans far og farfar, bliver poetisk aktiveret i den gode sags tjeneste. Mest fylder dog lovprisningen af kongerne og de til dem knyttede stormænd, som fx den frimodige Mester Ole Vind, som den endnu mere berømte Christian IV tog til sig:

Men det var fjerde Kristian,
Og nu tog han til Orde:
I er en dygtig Præstemand
Og præked, som I burde,
De Hofmændsnoder le Vi ad,
Tag tre kalotter om I gad,
Og sandhed vil Vi høre.
(US I s. 490).

På den historiske baggrund appellerer Grundtvig til sine gejstlige kolleger, især bisper og provster om at vågne op og være trofaste hyrder, der forsvare den trængte hjord mod alle dem, der vil lede den til andre kilder end livets egen. Først kl. ni om aftenen den 4. oktober 1812 - efter dagens forhandlinger og et større aftensmåltid – kunne Grundtvig gå i gang med sin oplæsning af Roskilde-Riim. Han mente selv, at hans digt gjorde sit indtryk, men nogle af de gamle provster faldt i søvn, mens biskoppen holdt sig vågen ved at gå rundt og studere bøgerne i salens bibliotek. Da Grundtvig kom til den direkte tiltale til nutidens biskop, "vagre Balzar Münters Søn", tabte biskoppen den bog, han stod med i hånden med det resultat, at de gamle provster vågnede. Derfor hørte de sikkert de afsluttende vækkelsesråb

til præsterne, efter at Grundtvig var færdig med sin poetiske aktivitet af de seksten sjællandske "Bisper alle fra Palladius til Balle". Til præsterne lød det bl.a. således

Frem I Præster, frem i Striden!
Om I ei vil hyle siden;
Hver som har sin frelser kjær,
Gjorde sig med Aandens Sværd!

...

Præstemænd! O hører dog,
Hvad den Aand af Livsens Bog,
Høit til Menigheden taler!
Eders Lod er evig Gru,
Om I vender ei jer Hu,
Til de himmelske Choraler.
Ganger frem som djærve Helte
Gjordede med Sandheds Belte!

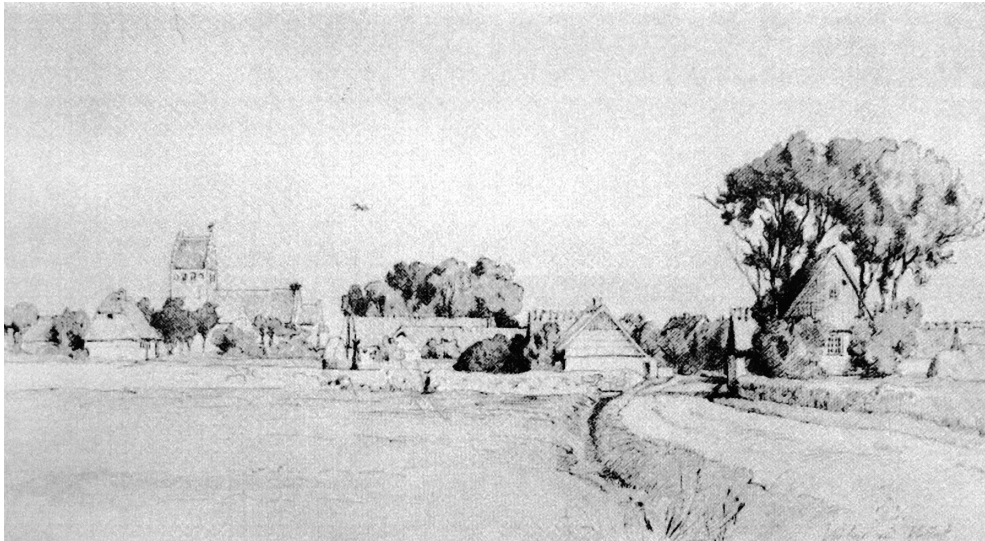
...

Præster, Skjalde! O saa tager
Vare dog på Eders Kald!
Taler, som det Gud behager,
Høit med Røst og Tonefald!
(US I, s. 595ff.)

Det store digt ender således med en appel til præsterne, som også just var tilhørerne, da digtet først blev læst op i Roskilde 4. oktober 1812. Det udmøntes ikke, hvad præsterne nærmere skal gøre bort set fra at forkynde Guds sandhed højt og indtrængende. Sådan gjorde Grundtvig selv som ung præst, først hos faderen i Udby 1811-13 og siden, da han endelig fik eget embede i Præstø (1821-22) og i Vor Frelses Kirke på Christianshavn (1822-26). Overalt trådte Grundtvig frem for høj som lav, for voksne som for børn, som den åndelige sognekonge, hvis temperamentsfulde integritet, ingen turde drage i tvivl (Iversen 1987, s. 78ff.). Blot præsterne vil virke til sand vækkelse, skal det nok gå. Men bod og omvendelse skal der til, mener Grundtvig, der selv hører til de omvendte! I digtet Freden 1813 udtrykker Grundtvig programmatisk sit vækkelsesprogram for hele nationen således:

Altid jeg sang, hvad jeg havde i Sinde,
Kamp var min Sang, thi det kæmped der inde:
Kæmpe vi maa i den løbende Tid
Livet her neden er Strid!

...

Længe i Kamp sig maa røre vor Tunge,
 Før den om Freden kan værdelig sjunge;
 Aldrig et Hjærte i Kjærlighed smelted,
 Før end sig Blodet først brusende vælted:
 Hvo kjender Freden og har ikke stridt?
 Hvor er den frelste, som intet har lidt?

...

Ikke jeg sørger, fordi du maa stride,
 Sørger kun over, at ikke i Tide,
 Ret du fornam, hvad der hører til Fred,
 At du i Tide ej stred.

(Poet Skr. III s. 126f.)

*Træsnit af Udby Kirke,
 hvor N.F.S. Grundtvig
 var kapellan hos sin
 fader 1811-13.*

Rammer disse ord om behovet for besindelse, mens tid er, ikke lige så vel i dag som den gang? Men hvem, hvilken kirke og hvilken profet kan få budskabet frem i den så ganske anderledes farefyldte situation, vi har i dag?

Fra velfærdsstat til konkurrencestat på den hårde måde

Danmark gennemgår her i begyndelsen af det 21. århundrede en fundamental udvikling fra velfærdsstat til konkurrencestat. Som vi dagligt kan se det i nye politiske tiltag på alle slags felter, er den politiske målestok langsomt men sikkert ændret gennem de sidste 20 år. Hvor vi indtil murens fald i 1989 først og fremmest skulle være bedre kommunister end kommunisterne, skal vi i dag begå os i alles konkurrence med alle. I januar 1993 satte præsident Clinton navn på den nye tid: "Den kolde krig er ovre. Det er en ny tid. Vi går nu over i nationernes konkurrence".

En samlet analyse af, hvor radikalt anderledes de nye vilkår er, kan man finde i Ove Kaj Pedersens nye bog Konkurrencestaten, der særligt borer i det skifte i menneskesyn, som sætter sig igennem ved overgangen fra velfærds- til konkurrencestat. Skal en stat klare sig i konkurrencen med alle andre stater, må den omstille sine organisationer, institutioner, værdier og kultur til den nye situation. Klarest ser vi det måske på folkeskolens område.

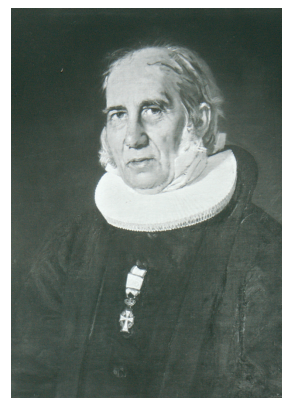
Skolen skal ikke længere primært skabe mulighed for, at børnene kan udvikle sig som samfundsborgere i et demokrati under fortsat udvikling. Skolen skal i stedet uddanne børnene til arbejdskraft og forbrugere under stadigt skiftende, konkurrencevilkår. Vi skal af med de idealistiske formål, "... formålet er naturligvis at lære eleverne noget", som Søren Krarup udtrykker det. Pludselig passer Tidehvervs menneskesyn som fod i hose til den nye skolepolitik: Mennesket er egennyttigt, og det er just opportunismen og egennytten, der skal klare konkurrencen for Danmark. Børnene og deres præstationer skal hele tiden måles og vejes, så de kan lære at begå sig i den kapitalistiske konkurrence, der hersker overalt. Fremtidens borger defineres ved produktion og forbrug. Fællesskabet beror på, at alle arbejder. Sociale ordninger skal indrettes, så de fungerer som incitamenter til at få alle i arbejde, så Danmark kan klare sig bedre i konkurrencen.

Den borgerlige regering og støttepartiet hævder, at de arbejder for velfærdsstaten – men for at bevare "velfærdsstaten," skal vi dog først omstilles til konkurrencestaten! Og det bliver næppe meget anderledes, hvis vi får en såkaldt rød regering! Ligesom Ove Kaj Pedersen kan man være vemodig ved at se velfærdsstaten forsvinde, de fleste danskere vil gerne betale endnu mere i skat for at få lov til at beholde den, men det er, siger økonomerne, ren romantik at tro på, at den gamle velfærdsstat kan overleve under den globale konkurrences nye verdensorden. For så vidt er vi i 2012 endnu mere prisgivet international politik og økonomi, end tilfældet var i 1812. Kun få taler om muligheden for "kapitalisme med et menneskeligt ansigt", som Peter Kemp i Politikens kronik 8. juli 2011. Tilsyneladende har vi ikke noget valg – sådan som Frederik VI dog til en vis grad havde det, når han lavede sine alliancer. Det er lige nu ikke Danmark, men først Grækenland, Irland og Spanien, der står til bankerot, men fornemmelsen af, at det hurtigt kan blive os, at vi hurtigt kan komme fra Tor Pedersens florisante statskasse, der snart kunne købe hele verden, til den sorte gryde, er ikke til at komme udenom.

Den historiske forskning har længe peget på, at den universalistiske velfærdsstat, hvor flest muligt stærke medborgere betaler

mest muligt til den fælles kasse, så flest muligt svage medborgere kan få den bedst mulige støtte, har dybe kristne rødder. Det samme kan man ikke just sige om konkurrencestatens menneskesyn, hvis man da ikke ser det som et kristeligt projekt at sørge for, at egen nytten og opportunismen fremmes mest muligt, så det kan blive klart for alle, hvor egoistiske og syndige mennesker er.

Det ligger lige for, at kirkerne nu også skærper konkurrenceprofilen, så vi ikke blot får mere kirke, men også skærpet konkurrenceevne og flere markedsandele for kirkens penge. Folkekirken tog i sidste århundrede ved lære af velfærdsstaten og søgte at indrette sig som en kirke for religiøs velfærd for danskerne. Nu kan den igen tage ved lære og bidrage til alles konkurrence mod alle. Men folkekirken kunne, hvis den ville og turde, også vælge at satse på at være en modkultur til konkurrencesamfundet. Den kunne fastholde, at vi har fået det for intet og skal give det for intet, idet vi frit deler med alle, hvad vi har fået som kirke. Den kunne invitere alle andre kirkesamfund, især migrantkirkerne, indenfor som medlemmer i en fælles folkekirke bygget på åbenhed, lighed og mangfoldighed. Folkekirken kunne give konkurrencestaten baghjul ved at dele ressourcer og fællesskab med alle, der vil være med. Vil den det? Kan den det? Det afhænger ikke mindst af vores forståelse af situationen.

N.F.S. Grundtvig.

Sekulariseringen som vilkår for kirkens arbejde

Der er næppe nogen, der har Grundtvigs visionære kraft og tiltro til, at vi kan ændre vores situation ved at mobilisere de store konger og bisper som inspirerende eksempler til efterfølgelse. På den anden side står vi svagt, hvis vi ikke formår at forstå vores situation på historisk baggrund – og for så vidt også at mobilisere eksempler og inspiration fra historien. Ikke desto mindre, er forskellen mellem situationerne i 1812 og 2012 radikal.

Den store forskel m.h.t. kirkens arbejdsvilkår i 1812 og i dag karakteriserer vi ofte med etiketten sekularisering. Endnu i min barndom på et husmandssted i Vestjylland i 1950'erne kunne man tale om, at vi levede under én og næsten kun én tronhimmel, nemlig den synlige himmel og de overvejende kirkeligt-kristne betydninger, der knyttede sig til den. Under industrialiseringen, stærkest i årtierne lige efter anden verdenskrig, blev himlen som religiøs betydningshorisont marginaliseret i forhold til mere rationelle orienteringssystemer. I dag kan man beskrive situationen sådan, at vi alle er omgivet af forskellige betydningshorisonter eller tronhimle (fx naturalisme, humanisme, kristendom og nyspirituelle strømninger), som lader enhver af os leve i et evigt krydspres mellem forskellige forståelsesmuligheder, så

dennesidige tolkninger veksler med himmelsk orienterede. Individualismen og markedskonkurrencen er for så vidt kun en mindre del af forklaringen, når mennesker i dag bruger tydningsselementer fra helt forskellige forståelsessystemer, fx forskellige former for naturvidenskab og endnu flere former for alternativ medicin foruden religion. Det er et vilkår – ikke blot noget man vælger, som man lyster – når mennesker fremstår, som om de shoppede på markedet for at skabe deres eget livsholdningsmæssige kludetæppe. Vi kæmper alle med vore liv under de efter sekulariseringsprocessen gældende eksistentielle livsorienteringsvilkår. Man kan diskutere, om der er mindre religion i dag end for 50 eller 100 år siden. Men afgørende er det, vi lever i et livsholdningsmæssigt krydspres, så vi – helt uden at ville det – hele tiden forholder os ambivalent til vores egen tro.

Når vi i flere årtier har hævdet, at vi hver især er "kristne på vores egen måde", skyldes det hverken akut selviscenesættelse eller knæfald for markedet, hvor enhver jo køber sit – om end fra de samme hylder. Det skyldes, at vi kun kan orientere os ud fra det, som vi tror, er særligt for os som enkeltindivider, allerhelst knyttet til en personlig erfaring, som hin enkelte iblandt os har haft. Erfaring må der til, for kun "min erfaring" kan jeg regne som helt min egen. Det kan godt ske, at enhver ikke bliver salig i sin tro, men man bliver i hvert fald ikke salig i andres tro. Kun den tro kan virke, som er ens egen. I den situation, er det langt fra givet, at præstens eller healerens religiøse selvforståelse er identisk med eller blot lader sig omplante til min. Enhver er henvist til at være autentisk og derfor negligere, bruge eller misbruge allehånde religiøse traditioner på ens egne betingelser. Ja, man kan faktisk ikke bruge dem til noget som helst, hvis man ikke oplever, at de fungerer på just ens personlige betingelser. Om præsten eller healeren virker mest autentisk, viser sig i praksis. Det afgørende er, om der er plads til, at den enkelte kan være sig selv (Gundelach m.fl. 2008, s. 219ff.).

Hvor den tyske teolog Dietrich Bonhoeffer under anden verdenskrig gennem sine fængselsbreve måtte fordre, at de kristne nu skulle tage fuldt ansvar for deres egen gøren og laden, stillet over for nazismens livsødelæggende ondskab, ved at leve som om Gud ikke er til (etsi deus non daretur, Bonhoeffer 2006), lever danskerne i dag, uanset at de fleste af dem siger, at de tror på Gud, praktisk talt som om Gud ikke er til. Religion betragtes som et personligt anliggende uden bestemte praktiske følger, noget, som mennesker har oppe i deres hoveder, og som ikke har større betydning udover den personlige fornøjelse, medmindre religionen skulle "gå folk til hovedet" ved at begynde at styre deres

handlinger og fællesskaber. Det sker dog kun sjældent, bl.a. just fordi krydspresset fra de forskellige betydningshorisonter (naturalismen, humanisme, religion mm.) holder mennesker på plads, så de ikke knytter sig for ensidigt til én horisont. Kræftpatienter og mange med dem lader intet uprøvet: den medicinske og kirurgiske behandling respekteres, der suppleres med alternativ medicin og måske forskellige spirituelle praksisformer – og skulle der være en Gud foroven, der ser i velvilje til den syge, er det også helt fint (Iversen 2010).

Midt i denne nye situation er der også gamle indsigter, der kommer til at stå klarere igen, fx at det er en misforståelse, når vi tror, at religion er en individuel privatsag, som kun findes i den enkeltes hoved eller hjerte. Religion er i høj grad en social og kommunikativ sag, som traditionelt udfoldes i fælles ritualer, sang og bøn. Selv om de gamle former er svækkede, bort set fra overgangsritualerne, har vi brug for at låne ord og kristne praksisformer af hinanden, til nød fra en ekspert, men bedst fra mennesker, der ligner os selv, før vi kan sætte egne ord på vore egne holdninger. Måske er mekanismen omtrent, som når man skal skrive i gæstebøger: man kigger hurtigt efter, hvad de andre skrev, og så finder man sit eget udtryk derudfra. Sådan foregår det også, når patienter og pårørende skriver i gæstebogen i kirkerummet på Rigshospitalet i København.

På det personlige niveau betyder sekularisering ambivalens i livstolkningen. Flere og flere danskere har meget lidt kristendom i beredskab i krop og sjæl. Vi har ikke meget at gribe efter, når vores liv vakler under os. Danskere, som vi er flest, er i dag en slags agnostiske deister. Teismens og metafysikkens Gud er akkurat så død eller uaktuel blandt danskere flest, som Nietzsche kunne ønske sig det. "Gud" er primært til stede som en sproglig ressource, når der skal udtrykkes store følelser og dybe eksistentielle anliggender. Det samme gælder bestemte religiøse praksisformer særligt ved overgangsritualer og bøn i særlige situationer. Der er grund til at formode, at den praktiske deisme har stået særligt stærkt som led i sekulariseringsprocessens lange udvikling i Danmark. Selv om de mindretal, der tilsluttede sig de gudelige vækkelser, troede på en levende, indgribende Gud, er der næppe tvivl om, at deismen har haft en særlig betydning i Danmark i 200 år, hvor kun meget få nogensinde er blevet ateister. Danskerne deistiske forståelse af Gud som en slags pensioneret urmager, er åbenbart så vag, at man skal være meget standhaftig i sin tro på, at der ikke er nogen Gud, før man gider stille sig frem som ateist i Danmark.

På Grundtvigs tid var Gud endnu ikke sekulariseret, men al-

ligevel på vej på pension. Troen på skabelsen og skaberens visdom var så stærk som nogensinde. Ud fra ens egen kloge blik på naturen, kosmos, historien og menneskelivet kunne man stadig sige med Paulus: "O dyb af Guds rigdom og visdom og kundskab" (Rom 11,33). Men alligevel var der tale om en deistisk opfattelse af Gud som én, der engang havde skabt det hele, men som ikke ville gribe ind i menneskers forvaltning af det skabte i dag. Senere blev deismens mindre religiøs og mere rationel fx i kølvandet på udviklingslærens fremskridt. I dag er vi der, hvor "the Plan is without a Planner" (Taylor 2007, 543), selv om det kunne være rart, hvis der var en planlægger, der har designet os hver især i vores individuelle unikhed.

Dansk flertalsreligion har i 200 år været variationer over rationalismen, romantikkens og folkereligionens tro på Gud, dyd og udødelighed. Deismen er i dag tydelig i det forhold, at vi er evigt opsatte på at finde en "plan", særligt for vores personlige liv, som helst skal være autentisk, selvom vi ikke længere tror på, at der er eller nogensinde har været en planlægger. Det er den stærkeste trick'er for de religiøse spørgsmål, at vi er så opsatte på, at der må være en særlig sandhed og bestemmelse for vore liv, at vi på et tidspunkt også må spørge, hvor en sådan sandhed og bestemmelse kan være kommet fra?

På det samfundsmæssige og politiske plan er den fremherskende holdning i Danmark den, som den unge Jürgen Habermas udtrykte, når han knyttede sin forståelse af sekulariseringsprocessen sammen med modernitetens gennemslag og understregede – som senere fx daværende statsminister Anders Fogh Rasmussen har gjort det – at samfundets tilbageværende religiøse grupper godt kan deltage i demokratiet, de skal blot sprogliggøre det sakrale ved at oversætte deres religiøst betingede ideer til sekulære argumenter, da de må have monopol i det offentlige rum. I de senere år har Habermas modificeret sit standpunkt i to skridt: Først har han fremhævet, at de sekulære også har pligt til at søge at forstå de religiøse – der skal altså en vis gensidighed til i arbejdet med gensidig forståelse. I anden omgang har han fremhævet, at de vestlige samfund og vestlige individer ikke kan overleve uden et bevidst træk på samfundenes kristne grundlag, som det derfor er en demokratisk pligt at sætte sig dybt ind i, alt andet er blot "postmoderne snak" (Habermas 2006, s. 151). Hvad Habermas og andre kloge folk, desværre ikke så forfærdelig mange i Danmark, begynder at sige er, at religion må betragtes som en normal sag i et normalt samfund.

Ved man også, hvad man vil?

Kun få i Folkekirken har i dag en bibelsk vækkelsesteologi som den unge pastor Grundtvig. Tværtimod er teologien i folkekirken præget af en indstilling, som et langt stykke ad vejen ligner den, vi finder hos den modne Grundtvig, som nåede frem til en slags syntese mellem satsningen på den folkelige mytologi før 1810 og den ensidigt kristelige satsning i de første præsteår, sådan som vi ser det i Roskilde-Riim. I de sidste 40 år af hans liv kom det menneskelige og det kristelige og dermed også det nationale og det kirkelige til at hænge dybt sammen for Grundtvig. "Menneske først og kristen så" blev hans overvejende synspunkt, når det gælder om at forstå og indoptage kristendommen. Som man er folk, må man blive og være kristen. Anden ægte mulighed gives ikke. Den hele sammenhæng er allerbedst udtrykt af digteren Poul Borum: "Menneske og derfor kristen. Kristen og derfor menneske". Menneskeliv og kristenliv er to forskellige, men dog - fordi de findes hos det ene og samme menneske i det ene og samme folk - uopløseligt vekselvirkende dimensioner. For så vidt vi på grundtvigsk vis tror på denne dybe sammenhæng mellem det skabte og det i den kristne dåb genskabte liv, er vi i folkekirken i dag henvist på samme solidaritet med folkets fælles skæbne, som Grundtvig skriver ud af i Roskilde-Riim.

Vi kan ikke nøjes med en teologi for den enkeltes eksistens, men må også have en teologi om samfundet, en teologi der rejser og debatterer de fælles spørgsmål i offentlige liv. Nogle må stille de grundlæggende spørgsmål: Hvad skal penge og konkurrenceydighed til for? Hvad skal politik til for? Hvad er det fælles gode, almenvellet, som Grundtvig kaldte det? Skulle kirken ikke give skikkelse til et anderledes samfund? Er den ikke en forsmag på noget andet og mere end konkurrencestaten? Og kan dette andet og mere ikke træde frem som en profetisk påmindelse i det fælles samfund? Vi er ikke gode til at rejse den slags spørgsmål i folkekirken. Men der er hjælp at hente lige uden for døren, fx i den engelske tænketank Theos, der arbejder med spørgsmålene om Gud og regeringsførelse (Spencer & Chaplin 2009).

Vil vi noget med vores teologi? Det er der naturligvis mange folkekirkefolk, der gerne vil, men folkeligt står folkekirketeologien svagt. I dag, hvor dette skrives, den 5. juli 2011 er portrætteret i Kristeligt Dagblad af Jesper Øland, som skal være forstander på Roskilde Festivalhøjskole. Han repræsenterer en profil i tiden: "Jeg er ikke grundtvigianer, men jeg kender min Grundtvig. Jeg er kulturkristen. Så det bliver ikke en religiøs højskole. For højskolen er ikke et datterselskab til den danske folkekirke, selv om mange tror det." Han er ikke enig med den unge Grundtvigs ud-

sagn: "Falder Kirken maa den knuse, Alle eders Skolehuse". Det er snarere omvendt: Kirken må holde sig i baggrunden, for at den nye højskole kan få plads, d.v.s. elever nok til at overleve.

Min, troede jeg, sekulære brancheorganisation, Magisterforeningen, meddeler i skrivende stund 5. juli 2011 kl. 14.01, at man har lavet nogle gratis medlemsmøder for mig. Jeg kan komme til "Mindfulness, der henviser til en tilstand af nærvær, hvor en person er bevidst om sig selv og sine tanker i nuet". Jeg kan også komme til "Særlige sensitive mennesker – om at finde balancen i livet, når man er ekstra dybsindig og modtagelig for indtryk", og skulle jeg være til mere rationelle, kan jeg også komme til "Fremtidens akademiker – hvilke kompetencer bliver der brug for?" Der er sensitive profeter nok til rådighed, men det er alt andet end kristendom, de skilter med.

Hvad siger så folkekirken? Den siger først og fremmest, at ingen kan tale på kirkens vegne – og i øvrigt skal heller ingen tro, at de er noget, i hvert fald ikke noget særligt. Den første juli udkom Præsteforeningens Blad med referat fra årets repræsentantskabsmøde. Her skulle der bl.a. diskuteres efteruddannelse, helt som biskop Münter ville det. Ifølge referatet kom der ikke meget ud af det. Derimod står der en del om debatterne om embedsteologi og standsforståelse (!), som åbenbart er Præsteforeningens alternativ til Magisterforeningens Mindfulness. Her hedder det bl.a.: "Michael Rønne Rasmussen sagde, at selv om vi som stand pudser arvesølvet og ranker ryggen, bliver der ikke mere samspil med menigheden de steder, hvor menigheden er visnet. Vi skal inddrage vores teologi i det menighedsliv, der skal leves. Vi har ikke nogen teologi for den kirkelige virkelighed, vi står i nu". Hovedbestyrelsesmedlem Peter Hedegaard replicerede: "I bund og grund er vi alle kaldede af menigheden, og det er ud fra det, vi skal udøve ledelse".

Det gælder for præsternes teologi og efteruddannelse, som det gælder for samvirket mellem præster og menigheder. Det kan være besværligt med, men det går ikke uden. Der kæmpes med tingene i mange, lidt spredte regier. Der er meget at gå videre med her. Folkekirken kommer måske ikke til at redde nationen. Til frelse fra eller blot overlevelse i konkurrencekapitalismens malstrøm kræves en ukendt opskrift. Men folkekirken må fortsat ville noget både i forhold til folket og den enkelte.

"Lys over Landet. - Det er det vi vil.", lød det programmatisk fra I.P. Jacobsen i 1884. "Lys uden Varme, er fortærende ild", fastholdt Grundtvig. "I ordet overvintre, den sandhed, vi forlod" digtede Ole Wiwel i sangen Der truer os i tiden til Baaring Højskoles indvielse i 1959. "I kroppen kan vi fastholde den kristen-

dom, som ellers står svagt i det daglige", kunne vi sige i dag.

Kristendom er et nyt liv i det gamle liv. Det nye er basalt tro, håb og kærlighed med Kristusorientering. Kristendommen er således erfarbar: "Det lever dog i os, det føler vi godt" som Grundtvig synger i O kristelighed. Kristendommen lever i os på samme præmisser som andre kvaliteter ved livet, som ikke kan måles og vejes og konkurrenceudsættes. Alt for ofte har man villet gøre den til noget finere og mere specielt. Derfor måtte Grundtvig nok engang i Danskeren 1851 skrive således om det at blive kristen:

... [vi] maa ... dog ingenlunde tænke, at det enten skeer ved noget Hexeri eller Trylleslag, eller at det kan skee imod vor Villie og uden vor menneskelige Medvirkning; medens det jo er latterligt at indbilde sig, det er sket uden at vi selv kan mærke det, thi er vi blevet til nye og andre Mennesker, da maae vi nødvendigvis mærke det, og bliver vi ikke ved Christendommen til nye og andre Mennesker, da maatte enten Christendommen være tant, eller vi endnu ikke Christne (her cit. efter Iversen 2008, s. 20).

Går vi ind i kristne praksisformer, kommer kristendommen ind i kroppen og sidder på et tidspunkt som et beredskab i kroppen på samme måde som fx det at svømme, cykle, køre bil eller synge. Med hensyn til alle disse aktiviteter gælder det, at det kan være godt og nyttigt indimellem at tænke over, hvad det egentlig er, man gør, når man gør det, men til daglig går det bedst, når man ikke tænker for meget over det. Begynder man først at ville styre det hele med hovedet, går det galt. Det er på mange måder det, der er sket for vestlig, protestantisk kristendom. Selv den centrale lutherske indsigt, at kristen tro i ét og alt er fidusial, den har karakter af tillid, har vi svært ved at leve med. Har jeg tillid til min kone, så sidder tilliden i kroppen og ytrer sig i holdning og handling. Skal jeg først til at tænke over, om jeg nu også har tillid til hende, så er jeg allerede i mistillidens vold. Vores rationalistiske kontrolkultur gør os forkrampede, så vi ikke kan affinde os med, at troen sidder i kroppen. I traditionelle kulturer – og i vor tids globalt set stærkest voksende religiøse bevægelse, den pentekostale vækkelse – ved man derimod godt, at det er kroppen, der skal frisættes eller tilrettes, hvis der er noget galt i livsgrundlaget og tillidsforholdet mellem mennesker.

Alt for længe og ofte har kristendommen, på tværs af alt, hvad Grundtvig sagde, været behandlet, som om den primært var en filosofi, som man kan tilslutte sig. Det er den ikke. Den er primært en praksis, som man kan gå ind i, nærmere bestemt et tillidsforhold til Kristus, som udfolder sig som et håndværk.

Som man kun bliver en god håndværker gennem flid og øvelse, sådan gælder det også for kristendommen. Selv om der er noget, der hedder håndelag og nådegaver begge steder, bliver man hverken håndværker eller kristen, hvis man ikke gør noget ved det. Ingenting kommer af ingenting. Tanken alene gør det ikke. De gode tanker om sagen, springer tværtimod ud af den grundige praksis, der giver afsæt for nye ideer og åndelig udfoldelse. Mere end det er tanken, der skaber, hvad der tænkes, er det kroppens bevægelse, der bevæger og skaber os som tænkende mennesker. Det er en kendt neurologisk indsigt, at viljen og bevidstheden ofte mere styres af kroppen end den anden vej rundt. Er jeg tørstig, rækker min hånd ud, endnu inden jeg har tænkt, at nu må jeg bede hånden fatte om vandglasset.

Der skal ikke her foreslås endnu flere udfoldelsesformer for kropslig kristendom ved siden af de allerede kendte. Folkekirken kan godt selv finde ud af det, når man ser på, hvad der er i vækst i dag: babysalmesang, bibliodrama, gospel, ikonmaling, kirkespil, konfirmander med krop, korarbejde, Kristuskrans, meditation, natkirkerinstallationer, retræter, rollespil, skolekirkeprojekter, Taizé-andagter, pilgrimsvandringer – og mangfoldige former for diakoni og liturgi. Og godt det samme. For med tidens ambivalente forhold til livstydninger, slår det ikke til at prædike og undervise for menneskers hoveder. Kropslig praksis må der til. Den unge Grundtvig havde ligesom Luther gode grunde til at satse på ordets mundtlige forkyndelse, men i dag kan ordet alene ikke stå alene.

Kristendommen i kroppen er vores chance i en tid, hvor vi er evigt ambivalente, hvad gælder de livstydningerne, vi skal fastholde i hovedet. Kommer kristendommen til os uden om hovedet, men just gennem det, som kroppen kan "huske", får den en bedre chance, også som livstydning, for vore erfaringer ligger stadig en kristen/religiøs livstydning nær, som Løgstrup formulerede det. Blot kirken kan sørge for, at kristne praksisformer og tydninger er tæt på mennesker, når de rækker ud efter det, som konkurrencestaten ikke kan give dem, men snarere forsøger at frarøve dem, har kristendommen fortsat en slags førstefødselsret for danskerne, som vi er flest. Måske kan kristendommen derfor også sætte en kurs for Danmarks fremtid i 2012.